

ایران - روس

عهدنامه مخفیانه

هیجدهم محرم ۱۲۷۱ ق. / بیست و هشتم ماه سپتامبر ۱۸۵۴ م.

درآمد:

زمینه‌ساز انعقاد این عهدنامه وقوع جنگ کریمه بین دولت روس از یکسو و دول انگلیس، عثمانی، فرانسه و ساردنی از سوی دیگر بود، لذا قبل از پرداختن به مطالب و موارد مربوط به عهدنامه مزبور، ناگزیر از بحث اجمالی درباره علت وقوع این جنگ و نتایج آن که به قول سر هنری رالنسون «جنگ کریمه، جنگ آسیایی انگلیس با روس بود و فرانسه در آن هیچ نفع سیاسی نداشت»^۱ هستیم.^۲

اساساً علت مستقیم وقوع این جنگ، نزاع روسیه و فرانسه بر سر اماکن مقدس فلسطین بود. در ۱۸۵۲ م. فرانسه به منظور مقابله با ادعای روسیه مبنی بر پاسداری از این امکنه مقدس، امتیازات چندی برای کلیساهای لاتینی از سلطان عبدالمجید اول عثمانی گرفت. در مارس ۱۸۵۳ م. امپراطور روس، پرنس مینچیکف را به استانبول روانه نموده دستور داد از سلطان عبدالمجید بخواهد که تمام پیروان مذهب کلیسای یونان را در قلمرو سلطان عثمانی در تحت حمایت دولت روس قرار دهد. ولی تقاضای تزار به سبب اعمال نفوذ استراتفور دکنینگ^۳ سفیر بریتانیا در دربار عثمانی با مخالفت مواجه گردید. روسها این مخالفت را با تصرف ایالات دست نشاندۀ عثمانی در مولداوی و والاکیاتوسط کورشاکف پاسخ گفتند (ژوئیه ۱۸۵۳ م.). دولت عثمانی این تجاوز را علایم دشمنی دانسته در اکتبر همان سال به دولت روس اعلام جنگ داد. متعاقب آن، دولتین انگلیس و فرانسه که نهانی با دولت عثمانی یک اتحاد سه‌گانه جهت مساعدت به دولت عثمانی تشکیل داده بودند و ناوگان خود را به دریای سیاه فرستاده بودند به حمایت از دولت عثمانی به روس اعلام جنگ دادند

۱. انگلیس و روس در شرق، ص ۱۸۸ به نقل محمود.

۲. در مورد جنگ کریمه و ارتباط سیاسی آن با ایران رک: مهید ۲۰۰ به بعد.

۳. Stradford King.

و به دنبال آنها ساردنی نیز در ژانویه ۱۸۵۵ م. به آنها پیوست و اتریش به شرط تخلیه مولداری و والاکیا از طرف روس‌ها بی‌طرف ماند (اوت ۱۸۵۴ م.).

در سپتامبر ۱۸۵۴ م. متفقین برای تصرف سواستوپول به کریمه پیاده شدند و نیروهای مقاوم روسی تا سپتامبر ۱۸۵۵ م. مردانه مقاومت کردند، تا اینکه جلوس تزار الکساندر دوم و تصرف سواستوپول موجبات صلح را فراهم ساخت و در فوریه ۱۸۵۶ م. معاهده پاریس منعقد شده.

یکی از پیش درآمدهای چنین جنگ خونین، انعقاد عهدنامه مخفی بین دولتین ایران و روس بود که دولت تزار اصرار داشت مفاد آن به‌طور محرمانه بین ناصرالدین شاه و نماینده ویژه وی باقی بماند، لذا در اواخر پاییز ۱۸۵۳ م. ژنرال بییتوف، فرمانده قشون روس که مأمور جنگ با ترکها در حوالی ارزروم بود وارد نخجوان شد و پیک مخصوصی به تهران اعزام داشت تا به‌وسیله وزیر مختار روس پیشنهادات مخصوصی را از طرف روسیه به نظر شاه ایران برساند. مسافرت این شخص سری بود و توسط پرنس دالگورکی، وزیر مختار روس از ناصرالدین شاه اجازه خواست که محرمانه از او دیدن نماید.

این ملاقات صورت گرفت. در آن جلسه فقط شاه بود و نماینده اعزامی امپراطور روس. میرزا آقاخان نوری از آمدن نماینده روس و ملاقات وی با شاه مطلع شده بود، ولی موضوع صحبت آن دو را نتوانست به‌دست آورد. ولی به وسایلی فهمیده بود که این ملاقات برای همراه نمودن شاه ایران با تزار روس است که در جنگ آینده که به زودی بین روس و دول دیگر اروپا شروع خواهد گردید دولت ایران نیز شرکت کند.

البته قرار بود که این سر فاش نشود و صدراعظم از موضوع آن مطلع نگردد، اما تهدیدات وزیرمختار دولت عثمانی طوری بود که شاه ناچار شد موضوع جلسه سری را به صدراعظم خود اظهار کند و همین که صدراعظم از موضوع مطلع شد مثل این بود که تمام جهانیان از این موضوع خبردار شدند.

پیشنهادات تزار روس خیلی ساده و بدون تکالیف سخت و شاق بود. تزار از شاه ایران تقاضا داشت دولت ایران به دشمنان روسیه آذوقه و اسباب‌آلات جنگی ندهد و اجازه ندهد دشمنان روس از خاک ایران جهت حمله به متصرفات روسیه استفاده کنند و در صورت اقبال دولت ایران از این پیشنهادات، دولت روس تمهید کرده بود در خاتمه جنگ یک کرور تومان باقیمانده طلب خود

۴. شبه جزیره‌ای در جنوب اوکراین بر ساحل شمالی دریای سیاه.

۵. تنها تأثیر مثبت این جنگ اقدامات نوع دوستانه فلورانس نایتینگل و به وجود آمدن کتاب سواستوپول تألیف تولستوی بود که وی جزء سربازان این جنگ بوده‌است.

6. G. Bebitoff.

۷. واتسون، ص ۲۷۸.

۸. محمود ۲/۶۶۲.

مربوط به عهدنامه ترکمانچای ۱۲۴۳ ق. / ۱۸۲۸ م. را از دولت ایران مطالبه نکنند.^۹
ناصرالدین شاه، نخست با نقشه روسها کاملاً موافق بود، ولی همین که صدراعظم از مطلب مطلع شد رأی شاه را زد و عزم او را تغییر داد و با اینکه معاهده مخفیانه بین دولتین ایران و روس به امضاء رسید باز میرزا آقاخان، انگلیس و دیگر دوستان قدیمی خود را از دست نداد.^{۱۰}
اگرچه ناصرالدین شاه احکام و فرامین لازم را جهت تجمیع قشون در آذربایجان و کرمانشاهان صادر کرده بود، با این حال دیگر با خیالات پرنس دالگورکی وزیرمختار روس همراه نبود، چرا که میرزا آقاخان رأی شاه را از موافقت با دولت روس زد و آن قرارداد سرّی را کأن لم یکن فرض نموده، نظر شاه را با دلایلی تغییر داد و یادآوری کرد که اگر دولت ایران به علیه روس با متفقین متحد شود، در صورت موفقیت در جنگ ممکن است ایالات ماوراء ارس از دولت روسیه بازپس گرفته شود.

شاه دلایل صدراعظم را قبول کرده دست از روسها کشید و متوجه انگلیس شد. بعد از آن شرایطی تنظیم و به دربار لندن پیشنهاد گردید که خلاصه آن این است: دولت ایران حاضر است به انگلستان برای زوال قدرت روسیه در آسیا کمک کند به شرطی که دولت انگلیس عده کافی قشون به داغستان بفرستد و با کمک اهالی ناراضی و کمک دولت ایران و همچنین با کمک قشون هندوستان دست روسها را از آسیا کوتاه کنند.^{۱۱} ولی آنچه مسلم است مثل همیشه جواب دربار انگلیس بعد از مدتها انتظار منفی بود.

در هر صورت، یکی از عواقب انعقاد این عهدنامه، سفارت نیکلای پروسپریوره به دربار ایران و انعقاد عهدنامه تجارتي بین ایران و فرانسه (شوال ۱۲۷۱ ق. / ژوئیه ۱۸۵۵ م.) است که نتایج حاصله از آن هم مثل سایر عهود منعقد شده بین ایران و دول اروپا، کاملاً به ضرر و زیان دولت و ملت ایران خاتمه یافت.^{۱۲}

۹. واتسون که به قول خودش تاریخ این ایام را به خوبی ضبط نموده، پیشنهاد تزار روس را بطور مفصل در «تاریخ قاجار» صفحه ۲۷۹ ذکر کرده است.

۱۰. در مورد مخالفت صدراعظم با انعقاد عهدنامه مخفیانه رک: محمود ۶۶۵/۲.

۱۱. تاجبخش ۱۴۴.

۱۲. رک: عهدنامه تجارتي ایران - فرانسه در همین مجموعه.

سواد عهدنامه مخفیة با دولت بهیة روسیه که به تاریخ هیجدهم
شهر محرم الحرام سنه ۱۲۷۱ ق. منعقد شده است.

فهرست مندرجات

مقدمات عهدنامه

سواد دستخط همایونی

ترجمه وکالت نامه شارژ دافر دولت بهیة

سواد امضاء نیکولای

مقدمه

فصل اول - در باب عدم امداد عسکری دولت ایران به دولت عثمانیة، در باب عدم
اجازة عبور آذوقه و قشون به عثمانیة.

فصل دویم - در باب عبور اسباب و آلات حرب از ایران.

فصل سیم - در باب گذشت بقیة آخرین مطالبات روسیه از دولت ایران.

فصل چهارم - تصدیق عهدنامه. سواد شرح علاحدہ

مقدمات عهدنامه مخفیته منعقدہ فیما بین روس و ایران، سواد اختیارنامه که از جانب سنی الجوانب همایونی به جناب اشرف امجد ارفع اکرم صدراعظم عنایت شده که با اختیارنامه شارژ دافر دولت روس مبادله نماید.

از آنجا که همواره منظور نظر همایون ما پادشاه بالاستقلال اعظم و شهریار بالاستحقاق اکرم، مالک بالارث کل ممالک ایران همیشه خاصه در این اوضاع حال حفظ و مزید استحکام بنیان دوستی و حُسن همجواریت فیما بین دولتین ایران و روس و استرضای خاطر محبت مظاهر اعلیحضرت کیوان رفعت، بلند همت، خجسته فطرت، شهریار عادل، خسرو باذل، خدیو افخم، پادشاه شوکت دستگاہ اکرم، دارای فخر لوا، ملک مُلک آرا، زیب افزای اریکه سلطنت و تاجداری، رونق بخشای اکیلی عظمت و کامکاری، برادر نیک اختر، همسایه مهرپرور مظفر، امپراطور اعظم بالاستقلال کل ممالک روسیه و غیره و غیره و می باشد، لهذا بموجب صدور این اختیارنامه همایون اعتمادالدوله العلیه و صاحب نشان مکمل امیر تومانی [۱] و حمایل سبز و قرمز و صاحب نشان تمثال همایون از درجه اول و حامل شمشیر مرصع و عصای مکمل به الماس و دارنده شَرابه الماس و مروارید و صاحب نشان درجه امیر نویانی [۲] با حمایل سبز درجه مخصوص شخص اول و صاحب لقب آتس [۳] جناب اشرف امجد ارفع میرزا آقاخان [۴] صدراعظم دولت خود را وکیل مختار تعیین فرمودیم که هر نوع عهدی را که موجب حصول منظور مسطور فوق و مایه کمال استقرار دوستی و یکرنگی جدید ما به آن اعلیحضرت و مقرون به مصلحت بدانند با کارگزاران آن اعلیحضرت منعقد سازد و اعلیحضرت همایون ما با کمال شوق امضا و تصدیق آن را خواهیم فرمود و در اجرای آن منتهای مراقبت را به ظهور خواهیم رسانید. در چهاردهم شهر محرم الحرام سال هزار و دو بیست و هفتاد و یک (۱۲۷۱) هجری.

سواد دستخط مبارک اعلیحضرت شاهنشاهی در امضای وکالت نامه جناب صدراعظم این اختیارنامه به جهت انعقاد عهدنامه باطنی پسند و مقبول خاطر همایون ما و موجب اختیار کلیه برای جناب اشرف صدراعظم در آن باب است. در دارالخلافه طهران روز چهاردهم شهر محرم الحرام سنه یک هزار و دو بیست و هفتاد و یک هجری، سال ششم جلوس سلطنت ما مرقوم گردید والسلام.

محل مهر مبارک که به پای پروات زده می شود

ترجمه وکالت نامه شارژ دافر دولت بهیته روس است

«بمعون الله تعالی ما نیکولای اوّل امپراطور اعظم و بالاستقلال، پادشاه اکرم کافه ممالک روسیه: مسکو، کیو، ولادمیر، نوغورود و پادشاه غازان و پادشاه حاجی ترخان، پادشاه لهستان، پادشاه سبیر، پادشاه قریم،^۱ پادشاه پلشکوف و امیرکبیر یسولینسک، لیتوان، وولهنی، پودولی، فنلاندیا و امیر استونی^۲، لیوونیا، فورلانڈیا، سمیغال، ساموژیتی، بیالوشتوک، قوریل، توور، ژوغدیری، پرم، ویتکا، بولغار و غیره شهریار و امیرکبیر نژنی نوغورود و اراضی چزکسیه، زیاران، پوئوتسک، راستاو، پراسلاو، بیلورزسک، اودوزابدور، قوندیا، ویتشپک و ویسلاوو و تمامی اطراف شمالیه و فرمانده و حکمران ابری، کارتالینی و گرجستان و اراضی قبارطه و ایالت ارمنیه و چراکسه و داغستان و ایالت قفقازیه و بالارث شهریار و حکمران هولسین و حاکم غیره و وارث نوروینیا، ستورمان، دتمارسین، اولدانبورغ و غیره و غیره اعلام می نمایم از اینکه بموجب وفق و رضای طرفین ما اعلیحضرت امپراطور اعظم و اعلیحضرت فرخنده دولت همایون شوکت عظمای قدیم البنیان را در اقلیم خاوری خسرو فریدون فرّ، مملکت شهریاران عظیم الشان ایران را بر اورنگ داوری، دارای رعیت پرور، اسوه سلاطین اسلام، بالفرو التمكن، فرمانران انام من ائسم المسلمین، پادشاه اعظم شهریار اکرم، سرور کشور آرای مملکت ایران، همسایه مهربان، خدیو سلطنت پناه، حضرت اعلی ناصرالدین شاه قرارداد فرمودیم تا بواسطه وکلای مختار طرفین در میانه بسط مذاکره دوستانه شده به عزم و نیت این که روابط دوستی و مؤالفت میان دولتین روس و ایران که در کمال مسالمت در کار و برقرار است نظر به اقتضای واقعات امروزی به عهود جدیده مستحکمه مههد شود و مؤکد گردد و ما برای این مطلب از این طرف اشرف وکیل مختار اختیار نموده مقرر فرمودیم، یعنی به جهت همین معنی

۱. کریمه.

۲. الف: استونی.

مصلحت‌گذار مقیم ما در دربار اعلیحضرت شاهی دیستولظنی استاتوکو^۳ ساولطیکه انچکوف و صاحب حمایلات روسیه نشان مرتبه سیم حضرت ولادمیر و مرتبه دویم حضرت آن و مرتبه دویم حضرت استانیلاس و مرتبه اول شیرو خورشید ایرانی و محبوب صداقت اسلوب ما عالی‌جاه رفیع جایگاه نیکولای انچکوف را باعطای وکالت‌نامه‌چه هذمه مختار و مقرّر داشته تعیین می‌فرماییم که با آن و یا با آن که از دربار والای طهران برای همین معنی به وجهی که لازم است وکیل مختار تعیین کردند به مقام مذاکره درآمده با آن و یا با ایشان قرارداد کند و عهد بندد و امضا نماید آن‌چنان عهدی که ایشان به حصول مطلب سابق‌البیان مناسب دانند و موافق شمارند و حضرت ما به قول امپراطورانه خود عهد می‌نماییم و وعده می‌فرماییم که همه آن‌چه وکیل مختار مشارالیه ما قرارداد نماید و فیصل دهد و امضا کند به موجب این وکالت و موافق سفارشات که به مشارالیه شده است موثق و معتبر دانسته قبول خواهیم داشت و مبادله میثاق خواهیم داد و برای تأکید و تصدیق آن، این وکالت‌نامه‌چه را به دستخط خود امضا فرموده حکم نمودیم که خاتم دولت ما را بر آن ثبت نمایند والسلام خیرختم.»

و در اصل وکالت‌نامه مبارکه به دست خاص والای اعلیحضرت امپراطور اعظم بدینگونه امضا شده:

«نیکولای در محروسه سنت پترزبورغ دارالسلطنه ما به تاریخ پنجم ماه ایول^۴ سنه یک‌هزار و هشتصد و پنجاه و چهارم (۱۸۵۴ م.) مسیحیه و در بیست و نهم سال میمنت‌مال جلوس همایون اعلیحضرت ما امضا و اعطا شد.»

۳. ب: سطاطکوف.

۴. جولای.

سواد عهدنامه مبارکه

اعلیحضرت قضا قدرت پادشاه اعظم والجاه امپراطور اکرم، شوکت دستگاه، مالک بالاستقلال کل ممالک روسیه و اعلیحضرت کیوان رفعت خورشید رایت، خسرو نامدار، پادشاه اعظم بالاستقلال کل ممالک ایران هر دو علی السویه اراده و تمنای صادقانه دارند که روابط دوستی قدیم را که فیما بین دولتین برقرار است بواسطه عهد تازه مستحکم تر سازند، لهذا برای تقدیم این کار اعلیحضرت امپراطور کل ممالک روسیه نیکولای انجکوف شارژ دافر^۱ خودشان را در ایران، دیستولظنی استاتوکو ساوطنیک، صاحب نشان های ولادیمیر از مرتبه سیم و آنای مقدسه از مرتبه دویم و سنت ستانیسلاس از مرتبه دویم و شیر و خورشید دولت علیه ایران از مرتبه اول و اعلیحضرت پادشاه ممالک ایران اعتمادالدوله العلیه و صاحب نشان مکمل امیر تومانی با حمایل سبز و قرمز و صاحب نشان تمثال همایون از درجه اول و حامل شمشیر مرصع و عصای مکمل به الماس و دارنده شربابه الماس و مروارید و صاحب نشان درجه امیر نویانی و حمایل سبز درجه مخصوص شخص اول و صاحب لقب آلتس جناب اشرف امجد ارفع میرزا آقاخان صدراعظم دولت ایران را وکلای مختار خود تعیین کردند و ایشان بعد از آنکه در دارلخلافه مجتمع شدند و اختیارنامه های خود را مبادله کرده و موافق قاعده و شایسته دیدند و چنین تشخیص دادند که در اوضاع حال یعنی مدت جنگ مابین دولت روس از یک طرف و دولت عثمانی و متحدانش از طرف دیگر بهترین تدابیری برای حصول مقصود مزبور آن خواهد بود که شروطی را که بخصوصه به صداقت بی طرفی از جانب دولت ایران مبنی باشد قرار دهند، لهذا فصول آتیه را تعیین و قرارداد کردند:

فصل اول - دولت علیه ایران قویاً متعهد می شوند که به دشمنان دولت روسیه

۱. الف: شارژ دافر.

هیچ امداد عسگری را در تمام مدتی که جنگ دولت مشارالیه‌ها با دولت عثمانیه و متحدان ایشان طول خواهد کشید نکنند و به هیچ وجه من الوجوه اعانتی را که منافی بپطرفی باشد یا که بتواند تعلقی به اعمال خصمانه ایشان نسبت به دولت روسیه داشته باشد ننمایند و دولت ایران تعهد می‌نمایند که نگذارند که آذوقه معین شده از برای عساکر اعدای دولت روس در ممالک عثمانیه به خارج برده شود و مانع شوند که قشون خصمان دولت روسیه از خاک ایران به جهت صدمه رسانیدن به حدود روسیه عبور و مرور نمایند و در مقام دفع و منع ایلات اکراد تابعه امر و نهی خودشان خواهند برآمد که دست‌اندازی و تاخت و تاز به سرحدات دولت روسیه نکنند و دزدی‌های متفرقه که اکراد ایران در خاک روسیه مرتکب می‌شوند نقض عهدنامه شمرده نخواهد شد، اما دولت ایران خودشان واجب می‌دانند که کمافی‌السابق به زودی تلافی آنها را نمایند.

فصل دویم - دولت ایران تعهد می‌نمایند که مانع خواهند شد که اسباب و آلات حرب از قرار تفصیل ذیل از برای عساکر دشمنان دولت روسیه به خارج حمل و نقل نشود؛ باروط، سرب، شوره، گوگرد آنچه اسلحه نامیده شود خواه تمام شده باشد خواه ناتمام باشد، توپ، قپوس، خمپاره، زنبورک، تفنگ، طپانچه، گلوله و ساچمه و گلوله سربی و سنگ و چخماق و مهتاب و اسباب توپ‌کشی و زین و یراق به جهت سواره و قاب نیزه و کمر بند سربازی و زره و چهارآینه و کلاه خود به جهت سواره سوای چیزی که برای محافظت شخصی مترددین و عابرین و اسباب به جهت دواب ایشان که در راه لازم باشد.

فصل سیم - دولت روسیه از طرف خویش به ملاحظه اجرای صحیح فصول مسطوره و نظر به اتمام با صداقت و حقانیت وظایف دوستی و حسن همجواریت از جانب دولت ایران - اگر آن اتمام در مدت کل امتداد جنگ دولت روسیه با دشمنان خودشان به عمل آورده گردد و هیچ برهان موجه در خلال آن زمان بر نقص آنها شهادت ندهد - در حین انعقاد صلح مطالبه بقیه آخرین کرور تومانی را که دولت ایران الان هم به دولت روسیه مقروض است گذشت و انکار^۱ خواهند کرد.

فصل چهارم - این عهد دوستی و مخفی که به هیچ وجه به سایر عهدنامه‌جات که فیما بین دولتین ایران و روس برقرار و باقی است تفسیر و تبدیل نباید بدهد، دو نسخه به یک مضمون ترتیب یافته و به دستخط وکلای مختار جانبین رسیده به مَهر ایشان ممهور و مابین ایشان ختم و مبادله شده است از جانب اعلیحضرت امپراطور کَلّ ممالک روسیه و اعلیحضرت پادشاه کَلّ ممالک ایران مصدّق و ممضی خواهد شد و تصدیق نامه‌های متداوله که به دستخط مخصوص ایشان مزین خواهد بود در مدت چهار ماه یا زودتر اگر ممکن باشد مابین وکلای مختار ایشان مبادله خواهد شد.

تحریراً فی هیجدهم شهر محرم الحرام سنه یک هزار و دو یست و هفتاد و یک (۱۲۷۱ ق.) هجری مطابق بیست و هشتم ماه سپتامبر سنه یک هزار و هشتصد و پنجاه و چهار (۱۸۵۴ م.) مسیحی.

سواد شرح علیحدّه جداگانه که بر عهدنامه مخفیّه ضمیمه شده است

به علت عهدنامه جدیدی که دولت ایران با دولت روس منعقد ساخته واضح این دستخط صدراعظم اعلیحضرت پادشاهی مطابق اختیارنامه خود به شارژدافر دولت روسیه در ایران و موافق قرارداد شفاهی به آن جناب اظهار و اعلام می‌دارد که:
اولاً اولیای دولت ایران به عساکر دشمنان دولت روسیه برای عبور و مرور از آب‌های متصله به خاک ممالک محروسه ایران تسهیل نخواهند کرد و به حمل و نقل آلات و اسباب حرب ایشان مساعده نخواهند نمود...

ثانیاً بغیر از منع به خارج نبردن آذوقه معینه از برای عساکر دشمنان دولت روسیه دولت ایران عموماً مانع خواهد شد که گندم و برنج اولاً از کلّ آذربایجان و گروس [۵] به طرف دولت عثمانیه برده نشود، آنچه کرمانشاهان^۲ است خروج آذوقه معینه از برای عساکر دشمنان روس فقط از آنجا ممنوع خواهد بود، اما بملاحظه اینکه خروج گندم و برنج از آن ولایت بقدر مقدور کمتر شود دولت علیه ایران تعهد می‌نماید که غیر از ضرورت زوّار زیادتر از یک صد بار با هر قافله از یک معبر زهاب [۶] و بس بیرون برده نشود و قرار رفتن قافله نیز منوط به عادت و طبیعت است که نباید زیاده از سه روز به سه روز بروند و نیز مکاربان مأذون خواهند بود که هر نفری از آنها برای مصرف مختصی خودش شش من برنج و شش من گندم به وزن تبریز از کلّ حدود ایران برای خود ببرند. ایالات سرحدّ نشین دو دولت اسلام به سمت کرمانشاهان و گروس و رعایای ساکن در رأس حدود این دو مکان چون در مراوده به همدیگر و به بیلاق و قشلاق دو دولت ایران و عثمانی محتاج یکدیگراند روا باید دانست که آذوقه برای خوراکی خود خرید و فروش نمایند والسلام. حرّری فی التاریخ ۱۲۷۱ ق. مطابق ۱۸۵۴ م.

توضیحات عهدنامه مخفیة ایران - روس

(۱) امیر تومان: در اصطلاح نظام قدیم فرمانده قشونی قریب به ده هزار تن، سرلشگر.
 (۲) امیر نویان: مقامی بالاتر از امیر تومان در سپاهی، بالاترین منصب سپاهی در زمان قاجار.
 (۳) آلتس: از القاب اروپایی به معنی «حضرت اقدس والا»، و میرزا آقاخان نوری اول کسی است که چنین القابی را بر القاب متداول آن زمان از جمله امیر نویانی، شخص اول، جناب اشرف، امجد افخم افزوده، خود را به مقام آلتس مفتخر و مباهی نمود.
 (۴) میرزا آقاخان (۱۲۲۲ - ۱۲۸۱ ق.): میرزا نصرالله خان نوری معروف به میرزا آقاخان و ملقب به اعتمادالدوله صدراعظم ناصرالدین شاه. در سن ۴۰ سالگی با حاج میرزا آقاسی صدراعظم درافتاد و وی از عملیاتش آگاه گردیده با کسب اجازه از شاه او را با برادرش میرزا فضل الله به کاشان تبعید نمود (۱۲۶۱-۱۲۶۴ ق.). بعد از مرگ محمدشاه و برکناری میرزا آقاسی، از کاشان به تهران آمده در سفارت انگلیس متحصن شد و در مقابل پافشاری امیرکبیر مبنی بر بازگشت میرزا آقاخان به کاشان، وزیرمختار انگلستان اظهار داشت که میرزا آقاخان تبعه انگلستان است و ورقة تابعیت دارد و قرار شد که از این تاریخ به بعد میرزا آقاخان را به عنوان یک نفر تبعه انگلیس تلقی کرده و در خانه خود اقامت نماید.^۱ بعد از آن که تحریکات و دسیسه های بیگانه و خودی کار خود را کرد و میرزاتقی خان امیرکبیر از صدارت معزول و بعد مقتول گردید میرزا آقاخان از تبعیت دولت انگلیس درآمد و در نامه ای به شیل وزیرمختار انگلیس نوشت که «... چون صدراعظم ایران می شوم استدعا دارم فعلاً مرا از تابعیت دولت انگلیس معاف بفرمایید». و شیل در جواب او نوشت: «افتخار تابعیت دولت انگلیس بیشتر از تاج کیان است». و در صدرالتواریخ می خوانیم که میرزا آقاخان برای قبول صدارت دو عهد از شاه گرفت، یکی اعدام میرزاتقی خان و یکی امنیت جانی در موقع عزل برای خودش.^۲

و این شرط دوم در فصل چهارم عهدنامه پاریس (عهدنامه پاریس، ایران - انگلیس دوم رجب سال ۱۲۷۳ ق.) از طرف انگلیسیها به عنوان پاداشی به میرزا آقاخان، تحمیل دولت ایران گردید. میرزا آقاخان پس از ۷ سال صدارت (۱۲۶۸ - ۱۲۷۵) و هموارکردن راه امضاء موافقتنامه ۱۲۶۹ ق. و بعد معاهده ۱۲۷۳ ق. پاریس که اثرات شوم و ننگین آن همپای عهدنامه ترکمانچای است، در بیستم محرم سال ۱۲۷۵ ق. از صدارت معزول و به مدت حدوداً شش سال به صورت تبعید در شهرهای مختلف بسر برد و عاقبت در دوازدهم شوال سال ۱۲۸۱ ق. در قم درگذشت.^۳

(۵) گاروس (Garrus): ناحیه ای در شمال شرقی استان کردستان، کمایش مطابق شهرستان بیجار،

۱. پامداد ۳۶۳/۴.

۲. صدرالتواریخ، ۲۱۸.

۳. رک: عهدنامه هرات درین مجموعه.

۴. نیز رک: صدرالتواریخ، ۲۳۲ به بعد.

کرانی، سیاه منصور، پیرتاج و بیجار از بلوکات معروف آن به‌شمار می‌رفته‌اند. ظاهراً از طایفه‌ای
مژوس نام گرفته‌است که از نژاد کرد بوده...^۵

۶) زهاب (Zohab): زهاب یا ذهاب دهستانی در شمال بخش سرپل ذهاب، شهرستان قصر
شیرین، استان کرمانشاهان.^۶

۵. مصاحب، ج ۱.

۶. مصاحب، ج ۲.

گردآورنده:
شاهین کاویانی

<http://derafsh-kaviyani.com/treaties/>